

INHOUD

VOORWOORD

7 **Begrijpen waar armoede vandaan komt**

11 **Afkortingen**

13 **Woorden**

15 **Inleiding**

DEEL I

VOORGESCHIEDENIS

32 **Aporofobie**

HOOFDSTUK 1

33 **Hoe armoede op de mondiale agenda kwam**

HOOFDSTUK 2

51 **Waarom staat armoede op de agenda?**

HOOFDSTUK 3

67 **Wat is armoede?**

DEEL II

GEEN ARMOEDE, GEEN ONGELIJKHEID

84 **De speedboot**

HOOFDSTUK 4

85 **Een wereld zonder armoede is
nog geen rechtvaardige wereld**

HOOFDSTUK 5

101 **Armoede, een excuus voor filantropie**

HOOFDSTUK 6

113 **Kruimels en boetes**

HOOFDSTUK 7

125 **Christelijke naastenliefde**

	HOOFDSTUK 8
139	Rebellie of... vragen wat al gegeven is
	DEEL III
	RECHT OP ONTWIKKELING
152	Hoe China de extreme armoede heeft uitgeroeid
	HOOFDSTUK 9
153	Niet armoede, wel ongelijkheid en vermogen zijn het probleem
	HOOFDSTUK 10
167	Wat dan?
	NAWOORD
185	Al eeuwen heeft men ons iets voorgelogen
189	Bibliografie
201	Noten

VOORWOORD

Begrijpen waar armoede vandaan komt

Riccardo Petrella (*)

Ik denk dat Francine Mestrum er goed aan deed om armoede weer in het centrum van onze belangstelling te plaatsen en ons te wijzen op onze plicht om de wereld te kennen. Hoe kunnen we die wereld anders besturen? De menselijke, economische en sociale ongelijkheden zijn vandaag de dag zo immens groot dat we denken dat het niet anders kan.

Er zijn zogenaamd onomkeerbare ecologische rampen. Er zijn oorlogen en conflicten die we niet meer kunnen stoppen. Dit alles in een tijd waarin het leven op aarde opnieuw wordt gekoloniseerd door de machten, met een lawine van wat de hedendaagse hegemone krachten 'artificiële intelligentie' noemen.

In feite is armoede – een multidimensionale sociale constructie die honderden miljoenen, zo niet miljarden mensen berooft van hun recht op leven – de grootste vernielers van menselijke samenlevingen. Armoede ontnemt mensen hun zingeving, samen met oorlogen en bewapening, met roofzuchtige financiën, met een vermarkting van het leven, met totalitarisme (politiek, religieus, sociaal of raciaal...).

Vandaag zijn er echter twee kritische en voor veel mensen wanhopige aspecten die het mondiale geloof beïnvloeden. Ze worden voorgesteld als dogma's en aan heel de wereld opgedrongen.

Het eerste dogma is dat ongelijkheid, armoede, oorlog, onrechtvaardigheid, ecologische rampen en almachtige oligarchieën natuurlijke verschijnselen zijn. En dus onvermijdelijk. Bijgevolg zou het enige realistische beleid om armoede en ongelijkheid te bestrijden bestaan uit een tweeledige strategie: het verzachten van de meest pijnlijke en ondraaglijke dimensies van armoede enerzijds, en een strategie van aanpassing anderzijds. Met andere woorden, het veerkrachtig maken van mensen zodat ze kunnen leven en overleven in de nieuwe omstandigheden – bijvoorbeeld wanneer de temperatuur met meer dan 2° Celsius stijgt in vergelijking met pre-industriële tijden.

Het tweede geloofspunt, dat even dogmatisch en vals is als het eerste, is dat de markt de natuurlijke manier is om het leven te organiseren. Het is de arena van de commerciële uitwisseling, waarin principes van rivaliteit om te overleven, de concurrentie om de macht, het streven naar de meest winstgevende monopolisering van de natuurlijke hulpbronnen, het creëren en accumuleren van rijkdom (koopkracht en particuliere eigendomsrechten) de bovenhand halen.

Bijgevolg wordt de sleutel tot mondiale regulering dan de vrijheid om zich alle middelen toe te eigenen, in het kader van de algehele vrijheid van kapitaalbezitters om hun rijkdom (geld, kennis, technologie) en hun macht verder uit te breiden. In zo'n kader bestaat geen 'samenleving' meer. Verenigingen, akkoorden, pacten, bondgenootschappen, gedeelde waarden en gemeenschappelijke doelstellingen veranderen voortdurend, alles in functie van wat technologische, wetenschappelijke en financiële innovatie wordt genoemd. Het 'sociale' en het 'maatschappelijke' zijn van secundair belang, als ze al bestaan. De 'markt' staat voorop.

Hetzelfde geldt voor de Staat en de rechten van burgers. De Staat mag de economie geenszins reguleren. Hoe minder wordt geïntervenieerd, hoe beter, stelt dit geloof. De Staat is een instrument in dienst en ter ondersteuning van de marktregele. De waarde van alles is de marktwaarde. De waarde van het leven is de markt-

prijs. Op die markt zijn er dan ook geen menselijke, sociale, politieke of economische rechten, behalve dan het recht op particuliere eigendom, de vrijheid van ondernemen – en dan vooral vrijheid om handel te drijven – van het lokale tot het mondiale niveau.

Dit brengt ons bij de oorzaken van de armoede. Francine Mestrum behandelt dit grondig en rigoureus en beschrijft de ‘armoedefabrieken’, met een analyse van de structurele factoren die het verarmingsproces in de wereld aantonen.

Ik ben zelf een van de velen die al jarenlang aantonen dat armoede hoegenaamd geen natuurlijk verschijnsel is, maar wel het resultaat van een sociale constructie. Armoede komt niet uit de natuur. Mensen worden niet arm geboren, ze worden arm gemaakt. De concepten, de waarden, de prioriteiten en de keuzen van onze maatschappij creëren armoede. Ze liggen aan de basis van het verarmingsproces. Wij zijn de makers van de verarming.

De lezers van dit boek zullen de analyse en de besluiten van Francine Mestrum rechtstreeks leren kennen. Ik zou zelf een kleine opmerking willen toevoegen vanuit het oogpunt van humane en sociale ethiek of ‘politiek’. De armoedefabrieken zijn onaanvaardbaar en ondraaglijk omdat ze een centrale en onvervangbare plaats innemen in de verarmingsprocessen die mensen van het leven beroven.

Ik wil ook de uitspraak van Pierre-Joseph Proudhon in herinnering brengen over met name particuliere eigendom. Het is heel eenvoudig, aldus Proudhon: eigendom is diefstal.

Het is ontegensprekelijk zo dat de toepassing van de twee dominante geloofspunten die ik net vermeldde ertoe leiden dat het leven wordt ontvreemd. De mondiale publieke opinie zit ook niet fout. De meeste mensen weten dat het de dominante sociale groepen zijn, vooral in de rijke en ‘ontwikkelde’ landen, die de planeet plunderen in plaats van ze te beschermen en te bewaren, ook al beseffen zij zeer goed hoe schadelijk hun economisch systeem is.

Wat moeten we doen? Niemand kan aan die vraag ontsnappen. Evenmin kunnen we, zoals Francine Mestrum het stelt, tevreden zijn met een antwoord dat enkel op aanpassing is gericht. Aanpassing is geen antwoord, wel een uitnodiging om een huidig en toekomstig onrechtvaardig systeem te accepteren. Het betekent dat de sterkste schouders de vrijheid behouden om de toekomst te gijzelen in de fabrieken van de onrechtvaardigheid. Die fabrieken zijn echter geen fabrieken van de toekomst.

De fabrieken die verarming voortbrengen moeten dicht. Elke fabriek die het leven vervreemdt moet illegaal worden verklaard. We weten dat dit moeilijk is, zoals het moeilijk is om belastingparadijzen te sluiten, een van de grote illegale instrumenten van de machthebbers. Maar we weten ook dat de levensberovende fabrieken wel degelijk dicht kunnen.

De auteur van dit boek toont met overtuiging en verstand dat de verarming de wereld uit kan. Ik deel deze overtuiging, omdat de 'natuur zorgt voor verscheidenheid en de maatschappij onrechtvaardigheid en verarming voort brengt'. Dit is geen woordspeling, maar een besef van de werkelijkheid en van inzicht. Dit besef is utopie, of met andere woorden een visie op een wereld die we kunnen maken, een wereld die goed en fair is. In die zin is utopie het krachtigste wapen voor verandering. In tegenstelling tot al diegenen die stellen dat 'als je vrede wil, bereid de oorlog voor', of 'als je de armoede wil uitroeien, creëer dan rijkdom', leert dit boek ons dat 'als je vrede wil, veroordeel de oorlog', net als 'als je rechtvaardigheid wil, stop de verarming'.

(*) Professor-emeritus Universiteit Louvain-la-Neuve (B).
Stichter van de Groep van Lissabon (*Grenzen aan de concurrentie*), en van het Internationaal Comité voor een Wereld Water Contract (*The Water Manifesto*). Promotor van het Initiatief 'Maak armoede illegaal'.

Afkortingen

ABVV	Algemeen Belgisch Vakverbond
AGRA	(NGO) Sustainably Growing Africa's Food Systems
ATD	Aide à Toute Détresse
BBP	Bruto Binnenlands Product
BIEN	Basic Income Earth Network
BMGF	(Stichting) Bill and Melinda Gates Foundation
BRICS	Brazilië, Rusland, India, China, Zuid-Afrika
BTW	Belasting op toegevoegde waarde
CEO	Chief Executive Officer – Algemeen Directeur
CEPAL	(VN) Economische Commissie voor Latijns-Amerika (ook bekend als ECLAC)
CGIAR	(NGO) Mondiale onderzoeksorganisatie voor landbouw
CIA	Central Intelligence Agency
CPAC	Conservative Political Action Conference
DDO	Doelstelling voor Duurzame Ontwikkeling (in het Engels: SDG)
DNA	deoxyribonucleic acid, de genetische identiteit van iemand
EU	Europese Unie
FAO	(VN) Food and Agriculture Organization
FEAD	(EU) Fund for European Aid to the Most Deprived
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
GAVI	(NGO) Mondiale vaccinalliantie
GCAP	(NGO) Global Call to Action Against Poverty
ILO	(VN) International Labour Organization
IMF	International Monetary Fund

ITUC	International Trade Union Confederation
KBS	Koning Boudewijn Stichting
MDG	Millennium Development Goals (Millenniumdoelstellingen)
MERS	Middle East Respiratory Syndrome
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NGO	Niet-gouvernementele Organisatie
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling
PPP	Publiek-Privaat Partnerschap
PPP	Purchasing Power Parity (koopkrachtpariteit)
PRSP	Poverty Reduction Strategy Paper
SARS	Severe Acute Respiratory Syndrome
SPF	Social Protection Floor (drempel voor sociale bescherming)
SUV	Sports Utility Vehicle (terreinwagen)
TINA	There Is No Alternative
UNCTAD	(VN) UN Conference on Trade and Development
UNDP	(VN) UN Development Program
UNHCR	United Nations Refugee Agency
UNICEF	(VN) UN Children's Fund
UNRISD	(VN) UN Research Institute for Social Development
VN	Verenigde Naties
WEF	Wereld Economisch Forum
WHO	(VN) World Health Organization (Wereldgezondheidsorganisatie)
WTO	World Trade Organization (Wereldhandelsorganisatie)

Woorden

Wat wordt er in dit boek bedoeld met 'sociale bescherming', 'sociale zekerheid' en 'sociale bijstand'?

Sociale zekerheid is de term die wordt gebruikt voor het sociale-zekerheidssysteem dat vooral werknemers beschermt. Het was aanvankelijk gebaseerd op het 'kostwinnersmodel', wat betekende dat rechten werden toegekend aan het mannelijk gezinshoofd en dat andere gezinsleden 'afgeleide' rechten hadden. De traditionele sectoren van de sociale zekerheid zijn de verzekering tegen arbeidsongevallen, de ziekteverzekering, de werkloosheidsverzekering, de pensioenen en het kindergeld. Langzamerhand werd het kostwinnersmodel opgegeven en werden de meeste rechten geïndividualiseerd. De sociale zekerheid wordt in België grotendeels betaald door de sociale bijdragen van werknemers en werkgevers.

Sociale bijstand is het systeem van hulp en uitkeringen voor iedereen die onder het bestaansminimum zit en geen plek heeft op de arbeidsmarkt. Het is in handen van de ocmw's (Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn) die eventueel een leefloon uitkeren. De sociale bijstand wordt betaald met belastinggeld.

Sociale bescherming is het overkoepelend begrip dat meer en meer wordt gebruikt om het geheel van het sociaal beleid te benoemen: sociale zekerheid, sociale bijstand, openbare diensten, het arbeidsrecht en zo mogelijk ook enkele milieurechten, zoals het recht op water. De verzorgingsstaat, in Vlaanderen ook 'welvaartstaat' genoemd, is precies dit geheel van diensten die ook onder 'sociale bescherming' vallen, maar die de klemtoon leggen op de rol van de overheid en op het resultaat voor de bevolking.

Inleiding

My purpose is writing to be understood, not to establish my proper connection with the scientific establishment.

— J.L. Mey, *Whose language?*

The most revolutionary thing one can do is always to proclaim loudly what is happening.

— Rosa Luxemburg

Il faut refuser les béquilles de l'illusion ... la condition de l'existence des gens de bien est le mensonge.

— Patrick Declerck, *Les Naufragés*

Een nieuwe wereldorde?

Bijna veertig jaar geleden viel de Berlijnse Muur. Twee jaar later viel ook de Sovjet-Unie uit elkaar. Voor velen waren deze gebeurtenissen het einde van de 'korte twintigste eeuw' die liep van de Eerste Wereldoorlog met daarna het ontstaan van de Volkenbond en een Internationale Arbeidsorganisatie – geen vrede zonder sociale rechtvaardigheid! – tot 1989 en het einde van de Koude Oorlog. Even ontstond de illusie van een vreedzame, eengemaakte wereld zonder ideologische tegenstellingen.

Toch is er in de voorbije veertig jaar niet zo bijster veel veranderd. Het neoliberalisme was al wereldwijd van toepassing, de mondialisering van de handel was al bezig. Zeker, het kapitalisme kon uitbreiden in Oost-Europa, de socialistische grootmacht was verdwenen. De enige grote verandering was de opkomst van China als nieuwe grootmacht.

Vandaag, in 2025, staat er meer op het spel. Het westerse bondgenootschap staat op springen. Het neoliberalisme heeft duidelijk gefaald en vandaag lijkt het de democratie te zijn die op de schop moet. Het einde van het multilateralisme. Het einde van de mondialisering met de tarievenslag van Donald Trump. Het einde van onze verzorgingsstaten?

Er zijn stevige argumenten om te stellen dat de twintigste eeuw pas nu echt afloopt. Dat 1989 slechts het begin was van een transitieperiode naar een nieuwe wereldorde die nu in sneltreinvaart wordt gekneed.

Zijn we er klaar voor? Weten we precies wat voor wereld we willen? Zij we het eens met wat de groot- en kleinmachten aan het voorbereiden zijn?

Wat we allemaal willen, ongetwijfeld, is een wereld met vrede. Daarvoor is sociale rechtvaardigheid nodig. Dat is het thema van dit boek. Want de wereld die nu begint, staat er niet al te best voor.

Het gaat niet goed met de wereld

Het jongste VN-rapport over de sociale situatie in de wereld is verre van positief.¹ Armoede, ongelijkheid, ondervoeding en honger, conflicten, natuurrampen... er is weinig om vrolijk van te worden.

Wie denkt dat op woorden altijd daden volgen, heeft het mis. Sinds de val van de Berlijnse Muur, een belangrijk keerpunt in de wereldwijde geopolitieke verhoudingen, zijn er veel bijzonder hoopvolle teksten aangenomen in de VN. Het begon met een indrukwekkende reeks topontmoetingen in de jaren negentig over mensenrechten, milieu, sociale ontwikkeling, vrouwen en huisvesting. In 1990 verklaarde de Wereldbank armoedebestrijding tot haar topprioriteit. In 2000 werden bij de VN de 'Millenniumdoelstellingen' aangenomen om extreme armoede tegen 2015 te halveren. In 2015 werden de 'Doelstellingen voor Duurzame Ontwikke-